

ЖИТОМИРСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

100
РОКІВ

Лекція 2

ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА ПОКАЗНИКИ ЯКОСТІ ЛІНІЙНИХ ІНФОРМАЦІЙНО- ВИМІРЮВАЛЬНИХ СИСТЕМ

ЖИТОМИРСЬКА
ПОЛІТЕХНІКА

ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

100
РОКІВ

- 2.1. Поняття стійкості ІВС.
- 2.2. Часові характеристики ІВС.
- 2.3. Частотні характеристики ІВС.
- 2.4. Показники якості лінійних ІВС.
- 2.5. Методи моделювання ІВС в Matlab.

2.1. Поняття стійкості ІВС

Фізичний сенс поняття стійкості. **Стійкість автоматичної системи** - це властивість системи повертатися в початковий стан рівноваги після припинення впливу, що вивів систему з цього стану рівноваги. **Нестійка система** не повертається в початковий стан, а безперервно віддаляється від нього.

+

- Стійкість є дуже важливою характеристикою якості систем і пристроїв, що використовуються в різних галузях техніки. ІВС є замкнутими системами, в яких вихідна величина через основний зворотний зв'язок подається на вхід системи, де порівнюється з заданим впливом. Система, що нормально функціонує, бажає зменшити різницю між значеннями задаючого впливу і керуючої величини. Але інколи виходить так, що ця різниця буде не зменшуватись, а зростати з плином часу, тобто система буде нестійкою. Характерно, що нестійкою може бути система, яка складається тільки зі стійких елементів, як це часто буває на практиці.
- Через складність автоматичних систем для оцінки їх стійкості тільки фізичних уявлень недостатньо. Для цього необхідне використання математичного апарата. Тому розглянемо, в чому полягає особливість математичного трактування стійкості ІВС.

Існує багато критеріїв стійкості ІВС, як аналітичних, так і графічних:

- Критерій Найквіста;
- Критерій стійкості Рауса;
- Критерій стійкості Гурвиця;
- Критерій стійкості Найквіста;
- Критерій стійкості Михайлова;
- Критерій абсолютної стійкості В.М.Попова.

2.2. Часові характеристики ІВС

- Амплітудна частотна характеристика (АЧХ) – залежність відношення амплітуд вихідного та вхідного сигналів від частоти. АЧХ показує, як елемент пропускає сигнали різної частоти (приклад АЧХ наведено на рис.2.1,а);
- Фазова частотна характеристика (ФЧХ) – залежність зсуву фаз між гармонічними вхідними та вихідними системи (ланки). ФЧХ показує, яке запізнення або випередження вихідного сигналу по фазі створює ланка при різних частотах (приклад ФЧХ наведено на рис.2.1,б).
- Амплітудну і фазову характеристики можна об'єднати в одну загальну - амплітудно-фазову частотну характеристику (АФЧХ). АФЧХ являє собою функцію комплексного змінного $j\omega$:

$$W(j\omega) = A(\omega) e^{j\varphi(\omega)} \quad (\text{показникова форма}),$$

де $A(\omega)$ – модуль функції; $\varphi(\omega)$ – аргумент функції.

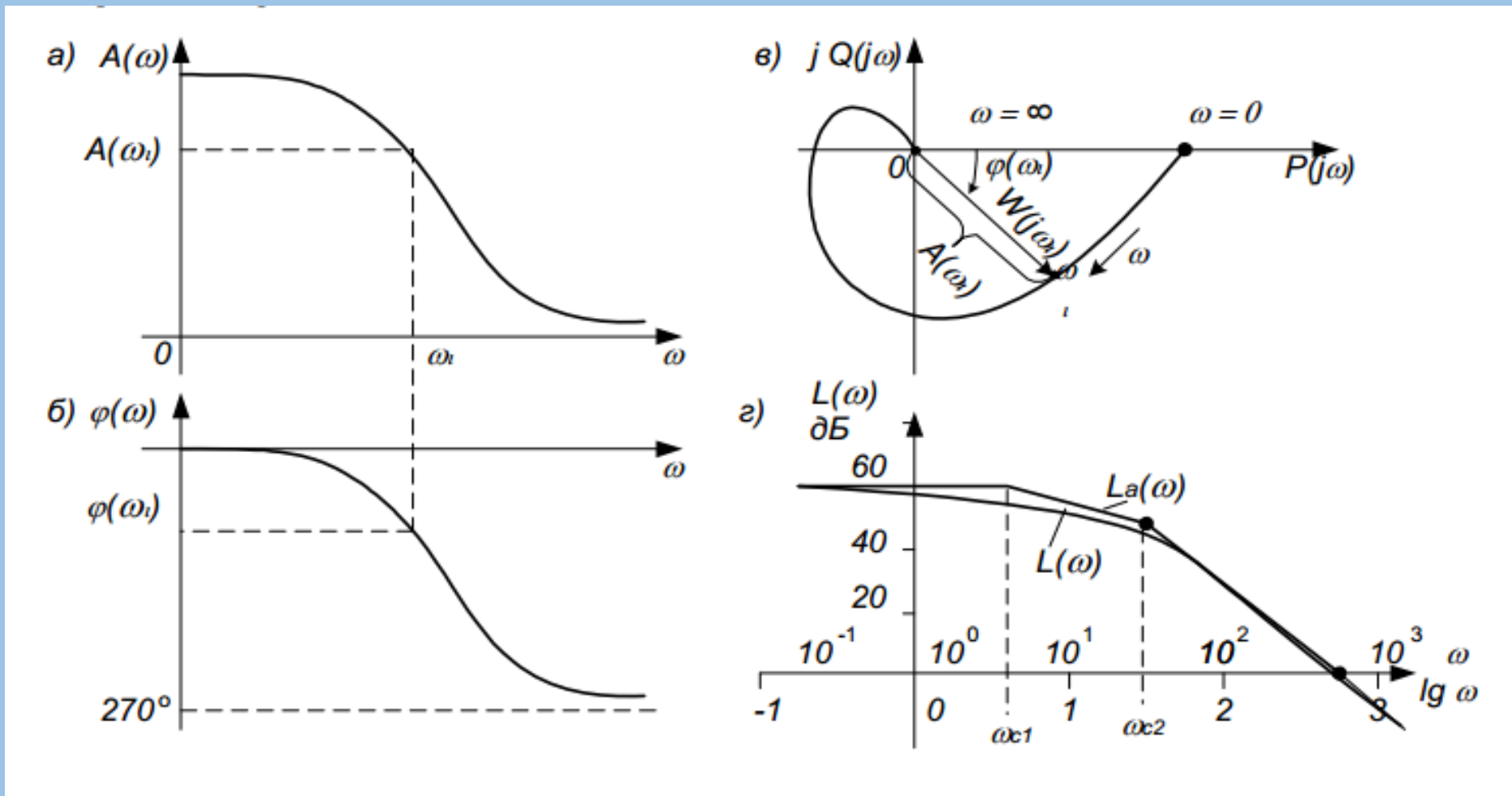

Рис.2.1. Частотні характеристики:
а – амплітудна; *б* – фазова; *в* – амплітудно-фазова; *г* –
 логарифмічна

Для аналітичного визначення всіх частотних функцій системи достатньо знайти передаточну функцію на основі перетворення Лапласа $W(p)$. У переважній більшості практичних випадків перехід від $W(p)$ до передатної функції на основі перетворення Фур'є $W(j\omega)$, тобто в частотну область, виконується заміною s на $j\omega$:

$$W(s)_{s=j\omega} \rightarrow W(j\omega),$$

де: $W(j\omega)$ – ампліудно-фазова частотна характеристики (АФЧХ):

$P(\omega) = \operatorname{Re}[W(j\omega)]$ – дійсна частотна характеристика;

$Q(\omega) = \operatorname{Im}[W(j\omega)]$ – уявна частотна характеристика;

$A(\omega) = \sqrt{P^2(\omega) + Q^2(\omega)}$ – ампліудно-частотна характеристика (АЧХ);

$\varphi(\omega) = \operatorname{arctg} \frac{Q(\omega)}{P(\omega)} \pm k\pi$ – фазочастотна характеристика (ФЧХ), $k=0,1,2,\dots$

На практиці часто використовують логарифмічні частотні характеристики (ЛАХ) – логарифмічну ампліудно-частотну характеристику (ЛАЧХ) та логарифмічну фазочастотну характеристику (ЛФЧХ). Особливість цих характеристик полягає в тому, що по осі абсцис відкладається частота у логарифмічному масштабі, тобто величина $\Omega = \lg \omega$. ЛАЧХ (рис.1.2, г) будують в координатах Ω ; $[L(\omega) = 20 \lg A(\omega)]$, а ЛФЧХ – в координатах Ω ; $\varphi(\omega)$.

2.3. Частотні характеристики ІВС.

- При проектуванні систем автоматичного управління, крім забезпечення стійкості, доводиться вирішувати проблеми забезпечення потрібних показників якості перехідного процесу (швидкодії, коливальності, перерегулювання, плавності та інших) і точності в усталеному стані.
- Розрізняють дві групи показників якості: перша група – показники якості перехідного процесу; друга – показники, що характеризують вимушену (усталену) складову, з якої визначають точність системи.
- Показники якості, що визначають безпосередньо за кривою перехідного процесу, називають прямими оцінками якості. У випадках, коли побудова кривої перехідного процесу пов'язана з великими труднощами, використовують непрямі оцінки якості. До непрямих оцінок можна віднести запас стійкості системи по фазі та амплітуді.

Оцінку якості перехідного процесу в системі та її швидкодії можна провести за кривою перехідного процесу при наступних типових вхідних діях: одинична ступінчаста функція $1(t)$, одинична імпульсна функція $\delta(t)$.

До часових характеристик відносять перехідну $h(t)$ і вагову (імпульсну) характеристику $w(t)$.

Перехідною функцією системи називають функцію $h(t)$, що описує зміну вихідної координати системи, коли на її вхід при нульових початкових умовах подається одинична ступінчаста дія.

Графік перехідної функції $h(t)$ від часу t називають перехідною характеристикою.

Імпульсною перехідною або ваговою функцією системи називають функцію, що описує реакцію системи на одиничну імпульсну дію при нульових початкових умовах; позначають цю функцію $w(t)$. Графік імпульсної перехідної функції називають імпульсною перехідною характеристикою.

Зв'язок між часовими характеристиками:

$$w(t) = \frac{dh(t)}{dt}, \quad h(t) = \int_0^t w(t)dt.$$

Існує кілька методів аналітичного і графо-аналітичного визначення часових характеристик. Найбільш поширені – метод безпосереднього розв'язування диференціального рівняння та метод зворотного перетворення Лапласа – легко реалізуються на ЕОМ. Якщо в диференційне рівняння підставити в якості вхідного сигналу одиничну ступінчасту функцію $u(t)=1(t)$ і знайти його розв'язок за нульових початкових умов, то одержимо перехідну функцію, тобто $h(t)=x(t)$. Аналогічно, при підстановці $u(t)=\delta(t)$ ($\delta(t)$ – дельта-функція) одержимо $w(t)$. Якщо задана передаточна функція ланки $W(p)$, то часові характеристики найпростіше визначити методом зворотного перетворення Лапласа:

$$[h(t)] = L^{-1} \left[\frac{1}{s} W(p) \right],$$

$$w(t) = L^{-1} [W(p)].$$

Вагова та перехідна функції, як і передаточна функція, є вичерпними характеристиками системи при нульових початкових умовах.

2.4. Показники якості лінійних ІВС.

- Якість роботи лінійних САУ оцінюють за допомогою кількох видів показників. Використовують прямі, частотні, кореневі, інтегральні показники якості. Прямі показники якості прийнято визначати за графіком перехідного процесу; такий спосіб є простим, наглядним і має достатню точність.
- На рис.2.2 представлений типовий коливальний перехідний процес і виконано додаткові побудови для визначення прямих показників якості.

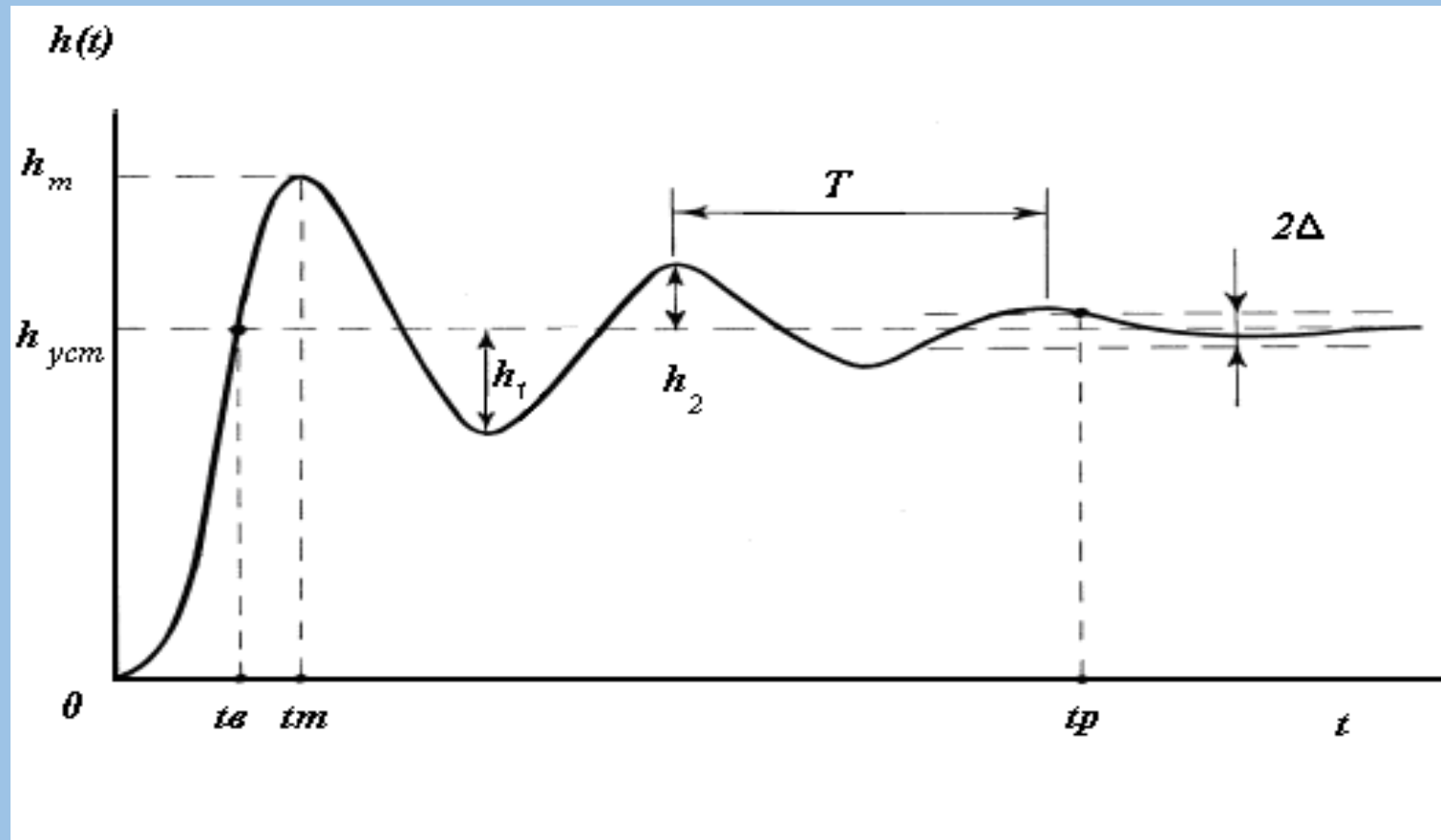

Рис.2.2. Визначення прямих показників якості лінійних ІВС

1. Час регулювання (тривалість перехідного процесу) t_p визначається як час від початку процесу до моменту, після якого функція $h(t)$ вже не буде відхилятися від усталеного значення $h_{уст}$ на величину, більшу ніж задана похибка Δ . Якщо Δ не задана, то її приймають $\Delta = 0,05h_{уст}$.

2. Перерегулювання σ характеризує максимальне відхилення $h(t)$ від усталеного режиму, що визначається у відсотках:

$$\sigma = \frac{h_m - h_{уст}}{h_{уст}} \cdot 100\% \quad (2.1)$$

3. Час виходу на режим t_s – час від початку перехідного процесу до першого досягнення ним значення $h_{уст}$.

4. Час досягнення першого максимуму t_m .

5.Період коливань T_x та відповідно, частота коливань $w_x = 2\pi / T_x$

6. Кількість коливань N за час регулювання.

7.Декремент згасання χ характеризує інтенсивність зменшення амплітуди коливань:

$$\chi = \frac{h_1}{h_2} \quad (2.2)$$

Іноді також визначають логарифмічну міру згасання $d = \ln \chi$.

Для перехідних процесів, які не мають усталеного значення ($h(\infty) \rightarrow \infty$), як правило, прямі показники якості не визначають. Якщо $h(0) = 0$ і $h(\infty) \rightarrow 0$, то Δ не визначають, а похибку приймають $\Delta = 0,05h_{max}$.

2.5.Методи моделювання ІВС в Matlab.

- Реальні ІВС складаються із з'єднаних поміж собою окремих блоків (динамічних ланок), рівняння поведінки яких досить прості. Тому в практиці проектування ІВС традиційними є структурні методи, коли ІВС задається певною схемою з'єднань окремих простих динамічних ланок. В ході проектування необхідно додати до ІВС одну або декілька нових еланок таким чином, щоб забезпечити бажану якість динаміки всієї системи. Ці додаткові ланки називаються коригуючими ланками або лінійними регуляторами. Тому в програмі MATLAB передбачена можливість “набору” схеми моделі САУ шляхом попереднього введення моделей ланок, із яких складається система, та наступного з'єднання цих ланок в єдину структуру. Такий метод створення моделі називається **“алгебра ланок та кіл”**.

До процедур, які виконують з'єднання ланок, відносяться:

- **plus (minus)** – виконує паралельне з'єднання ланок, тобто визначає характеристики моделі системи, що складається з паралельно з'єднаних ланок;
- **parallel** – виконує паралельне з'єднання ланок. На відміну від попередньої процедури може використовуватися для багатовимірних систем та реалізації паралельного з'єднання лише за деякими входами та виходами;
- **mtimes** (або знак “*” поміж ланками) – виконує послідовне з'єднання ланок. Використовується лише для одновимірних систем;
- **series** – послідовне часткове з'єднання багатовимірних систем;
- **feedback** – з'єднання двох ланок, коли другий елемент складає коло від'ємного зворотного зв'язку для першої ланки;

- **append** – формальне об'єднання незалежних поміж собою систем (додавання виходів та входів другої системи до виходів та входів першої);
- **connect** – встановлення з'єднань виходів та входів багатовимірної системи, створеної попередньо процедурою `append`. Схема з'єднань задається матрицею з'єднань Q , що використовується як один із вхідних параметрів процедури;
- **inv** – створює САК, зворотну даній, тобто таку, в якій виходи та входи переставлені місцями;
- **vertcat** – виконує так звану вертикальну конкатенацію (зчеплення) систем (ланок), тобто таке їх з'єднання, коли входи цих систем стають загальними, а виходи залишаються незалежними. Для такого з'єднання необхідно, щоб число входів результуючої системи залишалось таким, як і у кожної із з'єднуємих систем, а число виходів буде дорівнювати сумі числа виходів з'єднуємих систем;
- **horzcat** – виконує “горизонтальне зчеплення” визначених систем, при якому виходи стають загальними, а входи додаються.

Пакет Control System Toolbox в складі Matlab має ряд функцій, які виконують аналіз ІВС

Відгуки за часом визначаються за допомогою таких функцій:

- **impulse** – обчислення реакції системи на одиничний імпульсний вплив;
- **step** – обчислення реакції системи на одиничний ступеневий вплив;
- **initial** – визначення власного руху системи при довільних початкових умовах;
- **lsim** – обчислення реакції системи на вхідний вплив довільної форми, який задається в формі вектору його значень за часом.

Друга група функцій забезпечує отримання реакції системи в частотній області на зовнішній гармонійний вплив. Це такі функції:

- **bode** – побудова графіка ЛАХ (діаграми Боде) системи;
- **nyquist** – побудова на комплексній площині графіка АФХ системи в полярних координатах;
- **nichols** – побудова графіка АФХ розімкнутої системи в декартових координатах;
- **sigma** – побудова графіка АЧХ системи;
- **margin** – побудова графіка ЛАХ з відображенням запасів за фазою та амплітудою.